

EL-MUNĀFIKŪN: SURA O MUNAFICIMA

Almir FATIĆ

Fakultet islamskih nauka Univerziteta u Sarajevu
almir.fatic@fin.unsa.ba

SAŽETAK: Autor u radu donosi tumačenje (tefsir) 63. sure – El-Munāfikūn (Munafici/Licemjeri/Dvoličnjaci), koja ima jedanaest ajeta. Ime je dobila po riječi *el-munāfikūn*, koja se spominje na početku sure. Sam naziv sugerira i njezinu centralnu temu: opis munafika, tj. licemjera ili dvoiličnjaka, i upozorenje na njih i(li) njihovo djelovanje.

Ključne riječi: *El-Munāfikūn*, 63. sura, tefsir, munafici, licemjeri, licemjerstvo

Uvod

El-Munāfikūn je 63. kur'anska sura i ima jedanaest ajeta. Ime je dobila po riječi *el-munāfikūn* (الْمُنَافِقُونَ), koja se spominje na početku sure. Sam naziv sure sugerira i njenu centralnu temu: opis munafika, tj. licemjera ili dvoiličnjaka, i upozorenje na njih i(li) njihovo djelovanje. Ova tema se izlaže kroz sljedeće tri tematske cjeline: 1. objašnjenje svojstava munafika: laž, škrtost, grešne zakletve, mržnja prema vjernicima i Poslaniku, a.s., oholost (1–8); 2. upozorenje na iskušenje bogatstvom i djecom (9); 3. podsticanje vjernika na davanje sadake budući da ona ima veliku vrijednost na dunjaluku i ahiretu (10–11) (Aš-Šābūnī, 1981:3/383; Ḥalīl, 2017:238).

Ukratko, sura El-Munāfikūn na jedan sažet način razotkriva licemjere i njihove karakteristike, pojašnjava njihov položaj i upozorava na njih, tj. da se ne slijede i ne oponašaju. Sura, također, razotkriva njihove planove i njihovu zavjeru protiv poslanika Muhammeda, a.s., i njegovih sljedbenika. Inače, u Kur'anu se na munafike i njihove karakteristike ukazuje na preko 300 ajeta u 17 sura, a ova sura, dakle, nazvana je po njima. Ibn Kajjim je rekao: "Skoro cio Kur'an govori o njima" (Ḥalīl, 2017:238).

Historijski kontekst

Sura El-Munāfikūn objavljena je u Medini, prema konsenzusu učesnaka (Ibn 'Atīyya, 2001: 5/311; Ibn al-Ğawzī, 2009:8/17; Al-Bayḍāwī,

2000:3/407), i to tokom ili odmah nakon Poslanikovog, a.s., povratka s vojnog pohoda na Benū Mustalik, ogranak plemena Huzā'a, koji se odigrao mjeseca ša'bana šeste godine po Hidžri.¹ U historijskim djelima, *sirama* i komentarima Kur'ana događaj nakon kojeg je objavljena ova sura glasi ovako: Allahov Poslanik, a.s., izašao je u bitku protiv Benū Mustalika i porazio ga kod vode El-Murejsi'. Onda su mnogi došli do te vode i počeli se gurati oko nje. Oni koji su to najviše činili bili su Džehdžāh b. Se'id, najamnik kod Omera b. Hattāba, i Sinān el-Džuhēnī, štićenik Abdullāha b. Ubejja b. Selūla, vođe licemjera.² Džehdžāh je tom prilikom ošamario Sināna, zbog čega se ovaj rasrdio i pozvao ensarije, a Džehdžāh je pozvao muhadžire. Abdullāh b. Ubejj b.

¹ Do Božijeg Poslanika, a.s., stigla je vijest da Benū Mustalik vrši pripreme za napad na njega, pod vođstvom Hārīsa b. Ebū Dirāra, oca Džuvejrije bint el-Hārīsa, kasnije, tj. nakon ovog pohoda, jedne od Poslanikovih, a.s., supruge. Čim je čuo za to i dobro provjerio, Božiji Poslanik, a.s., krenuo je prema njima i susreo ih

kod vode po imenu El-Murejsi' (zbog toga neki ovu bitku nazivaju i Bitkom na El-Murejsi'), koja se nalazila u pravcu Kudejda, prema morskoj obali. Tu se sjatilo čitavo mnoštvo ljudi i odmah je došlo do sukoba. Svevišnji je dao pobjedu muslimanima. Više o ovom manjem vojnom pohodu na Benū Mustalik ili

El-Murejsi' vidi: El-Mubarekfuri, s.a.: 361–369; El-Ismail, 2013:189–191; Ibn Hišām, 2022:211–215.

² Ovom događaju s Abdullāhom b. Ubejjom b. Selūlom prethodio je čitav niz događaja iz kojih se jasno iščitava njegova javna i tajna mržnja prema Poslaniku, a.s., islamu i muslimanima. Prije

Selūl je rekao: "Tako mi Allaha, primjer nas i ovih muhadžira je kao što je davno rečeno: 'Goji psa koji će te pojesti!'" Potom je dodao: "Ako se vratimo u Medinu, sigurno će jači istjerati iz nje slabijeg!" Pod jačima je mislio na sebe i svoje sljedbenike, a pod slabijima na Poslanika, a.s., i one koji su s njim. Na kraju je svojim drugovima rekao: "Ovi muhadžiri stanuju u Medini zato što ih vi pomažete i što im udjeljujete! Da to prestanete činiti, oni bi pobjegli iz Medine." Ove njegove riječi je čuo Zejd b. Erkam i o tome je izvjestio Allahovog Poslanika, a.s. Kad mu je to pričao, pored Poslanika je bio i Omer, koji je rekao: "Naredi 'Ubbādu b. Bišru da ga pogubi!" "Kako, Ome-re", odgovorio je Poslanik, "kada će ljudi poslije pričati da Muhammed ubija svoje ljude?!" Kada je to doprlo do Abdullāha b. Ubejja b. Selūla, zakleo se da ništa od toga nije rekao. Rekao je da je Zejd sve slagao. Potom je objavljena ova sura i Allahov Poslanik, a.s., poslao je po Zejda rekavši

mu: "Allah je potvrdio da si istinu govorio, o, Zejde!" Abdullāh b. Ubejj b. Selūl je postao ponižen i ashabi su ga prezreli. Neko mu je rekao: "Idi Allahovom Poslaniku, on će tražiti da ti bude oprosteno!", pa je tresao svojom glavom odbijajući taj prijedlog. Rekao je: "Naredili ste mi da primim islam, pa sam to učinio; naredili ste mi da dajem zekat, pa sam i to učinio. Ostalo je samo da mi naredite da Muhammedu sedždu učinim!" Kratko nakon toga je umro. Abdullāhove riječi su u ovim ajetima pridodate njegovim drugovima jer su se u tome njegovi sljedbenici licemjeri s njim slagali (v. At-Ṭabari, 2007:10/8047–8052; Ibn al-Ğawzī, 2009:8/17–18; Ibn Katīr, 1996: 4/472–477; As-Suyūṭī, s.a.: 196–197; Ibn Džuzejj, 2014:6/146–147).

Kontekstualna povezanost sa surama prije i poslije

U suri El-Džumu'a spominju se vjernici, a u ovoj suri munafici. Zato Et-Taberānī u svome *El-Evsatu* prenosi

od Ebū Hurejre da je Allahov Poslanik, a.s., na džuma-namazu imao običaj učiti suru El-Džumu'a, bodreći tako vjernike, i suru El-Munāfikūn, kojom je plašio munafike. U suri poslije nje, tj. suri Et-Tegābun, spominju se mnogobošci (mušrici) (usp. As-Suyūṭī, s.a.: 141–142; Ibn 'Ağiba, 2005:8/47).

1. Izā džā'ek el-munāfikuṇ kālū nešbedu inneke le Resūlullāh. Vallāhu ja'lemu inneke le Resūluḥu vallāhu ješbedu innel-munāfikine le kāzibūn

(إِذَا جَاءَكَ الْمُتَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُتَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ)

Kada ti dolaze licemjeri, oni govore: "Svjedočimo da si ti, zaista, Allahov poslanik!" i Allah zna da si ti, zaista, Njegov poslanik. A Allah svjedoči i da su, zaista, licemjeri pravi lašci – Arapska/kur'anska riječ munāfik (منافق li-cemjer, dvojničjak – množina مُتَافِقُونَ munāfikūn) izvedena je iz riječi nifāk (نفاق), koja, prema jezikoslovcu Rāgibu Isfahāniju (1997:557), znači: ulaženje

Hidžre muslimana u Mekku, medinska plemena Evs i Hazredž skoro da su se bila dogovorila oko toga da ga krunišu za svoga kralja. Dolaskom Poslanika, a.s., u Medinu, to se izjalovilo, tako da je on Poslanika, a.s., okrivljavao da mu je uzeo vlast i lišio ga kraljevske časti. Svoju mržnju prema Poslaniku, a.s., ispoljavao je i prije nego što se počeo pretvarati da je musliman. Npr. dok je Poslanik, a.s., na jednom sastanku učio Kur'an, on je dobio: "Sjedi kod svoje kuće i ne obmanuj nas na našim skupovima!" Islam je, navodno, primio poslije Bitke na Bedru, ali je sve vrijeme smišljao i planirao kako da razjedini muslimansku zajednicu. Prijateljivao je s neprijateljima islama, npr. 1. stao je na stranu jevrejskog plemena Benū Kurejza koje je bez ikakva razloga prekršilo sporazum s muslimanima; 2. u Bitki na Uhudu počinio je otvorenu izdaju time što je povukao 300 boraca nakon čega su svi muslimani shvatili da je on licemjer; naime, prije toga imao je običaj da svake džume, prije nego što bi Poslanik, a.s., htio da održi hutbu, naglas vikao: "Pred vama je Resulullāh, a.s., Allah vas je počastio i proslavio s njim, pomozite ga, veličajte ga, slušajte ga i pokoravajte mu se!" I to isto učinio je i poslije Uhuda, ali su ga muslimani

sada spriječili u tome, govoreći mu: "Sjedi, nisi dostojan da ti govoriš te riječi!" To je bilo prvi put da je taj čovjek javno osramoćen; 3. imao je kontakte s jevrejskim plemenom Benū Nedir, s kojim je kovao zavjeru protiv muslimana, a 4. godine po Hidžri ovo pleme je poraženo; on je bio taj koji je Jevrejima govorio: "Ako vi odete sa svoje zemlje, i mi (munafici) ćemo s vama, a ako se budete borili, mi ćemo vam pomoći." Tajnu ove intrige razotkrio je sam Svevišnji Allah. Vidi: El-Hašr, 11-17; 4. u Bitki Ahzāb unosio je razdor i nepovjerenje među muslimane. Vidi: El-Ahzāb, 12-20. No, uprkos svemu ovome i tome što je bio razotkriven, razlog zašto se Poslanik, a.s., i dalje ponašao ljubazno prema njemu bio je taj što je iza sebe imao veliku grupu licemjera. Mnoge poglavice Evsa i Hazredža bile su njegove pristalice, zapravo, najmanje trećinu stanovništva Medine činile su njegove pristalice, što se pokazalo prilikom Bitke na Uhudu. U takvim uvjetima nije bilo mudro voditi rat s ovim unutrašnjim neprijateljima u kombinaciji sa spoljnim neprijateljima. Upravo zbog toga, i uprkos tome što je bio potpuno svjestan njihovog licemjerja, Poslanik, a.s., nastavio je, još dugo vremena, postupati s njima u skladu s

njihovim očitim ispovijedanjem vjere. S druge strane, ni ovi ljudi nisu imali ni moć ni hrabrost da se otvoreno bore protiv vjernika, ili da se suoče s njima na bojnopolju. Očigledno su bili jaki, ali iznutra su imali slabost koju je Svevišnji opisao u suri El-Hašr, 12–14. Oni su dolazili u džamiju, klanjali namaz, davali zekat; nudili bi hiljadu opravdanja za svaki svoj licemjerni čin kojim bi pokušali prevariti svoje sunarodnike, ensarije, da povjeruju da su oni s njima. Sve su ovo bili uzroci koji su omogućili Abdullāhu b. Ubejju i njegovim istomišljenicima licemjerima da dobiju priliku da prate Poslanika, a.s., u njegovoj vojni protiv Benī Mustalika, a istovremeno su izazvali dva velika incidenta koja su mogla slomiti muslimansko jedinstvo. Međutim, zahvaljujući zadivljujućoj disciplini koju su muslimani zadobili kroz učenje Kur'ana i Sunneta, oba su incidenta zaustavljena na vrijeme, a sami licemjeri su osramoćeni. Jedan je bio incident spomenut u suri En-Nūr, 11–21 (događaj zvani *el-ifk* – potvora na hazreti Aišu), a drugi je spomenut u ovoj suri (više vidi: El-Mubarekfuri, s.a.: 363–372; Maududi, *Tafhim al-Qur'an*, <http://www.englishsirsir.com/Quran/63/index.html> (pristupljeno: 25.8.2024).

u djelokrug vjerazakona (šerijata) na jedna vrata, a izlazak iz njega na druga. Na ovo značenje, prema Isfahāniju, napućuje ajet *إِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ* (Et-Tevbe, 67), tj. oni koji su izašli iz djelokruga šerijata. Prema Muḏḏemul-vesītu (982), riječ *munāfik* označava osobu koja skriva nevjerovanje, a pokazuje vjerovanje, osobu koja gaji neprijateljstvo, a ispoljava prijateljstvo i osobu koja se očituje suprotno od onoga što u svojoj duši skrovitim drži. Zanimljivo je da se riječ *munāfik* u ovom obliku, odnosno u jednini, ne navodi u tekstualnoj evidenciji kur'anskog teksta. Ovo bi moglo aludirati na zaključak da je ova kategorija ljudi u većem broju prisutna u svakoj ljudskoj zajednici! Dakle, u Kur'anu je riječ *munāfik* uvijek upotrijebljena u formi množine (*munāfikūn*), i to množine muškog roda na 27 mjesta, a množine ženskog roda na pet mjesta. Dok je riječ *nifāk*/licemjerstvo upotrijebljena na tri mjesta u suri Et-Tevbe ('Abd al-Bāqī, 1996:809). Interesantno je da riječ *nifāk* dijeli zajednički korijen s riječi *infāk* (انفاق), također kur'anskim terminom, koja znači: *dijeljenje, trošenje*. Dovodeći u vezu ove dvije riječi, možemo zaključiti da je *munāfik* – *podijeljena ličnost*.

Ajet započinje vremenskom česticom *iza* (إِذَا), čime se ukazuje da će licemjeri, prije ili kasnije, sigurno doći Poslaniku, a.s. A kad su mu došli u Medini da mu kažu da je on Allahov Poslanik, to je bilo licemjerno, jer, zapravo, nisu vjerovali u njegovo poslanstvo. Ovdje ih Svevišnji odmah proglašava *pravim lašcima* (le *kāzibūn*), jer su to samo jezicima svojim izgovarali, ali ne i s uvjerenjem u srcima. Licemjeri, dakle, jasno pokazuju vjeru, ali u srcima skrivaju nevjeru,³ i to čine radi različitih interesa, npr. da zadrže svoj status, sačuvaju svoje bogatstvo, budu na strani onih koji su veći ili jači i sl. Mašu vjerom svako malo i svakom je pokazuju. Istinski vjernici

ne hvale se svojom vjerom drugima, ne mašu njome. Dovoljno im je to da su iskreni i da znaju da Svevišnji Allah sve vidi, čuje i zna.

2. *Ittebazū ejmānbum džunneten fe saddū 'an sebilillāhi innehum sâ'e mā kānū ja'melūn*

(اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ)

Oni se iza zakletvi svojih zaklanja-ju pa [se] odvrću od Puta Allahova. Zaista je ružno ono što rade – Ejmān (أَيْمَان) je možina od *jemin* (يَمِين) – *zakletva; džunne* (جُنَّة) – *štit*; glagol *sadde* (صَدَّ) znači *odbiti, odbaciti, spriječiti*, a s prijedlogom *'an* – *odvratiti od, spriječiti u*, tj. ovaj glagol je i prelazan i neprelazan, pa zato *saddū 'an sebilillāhi* (صَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ) može značiti: *Oni se odvrću i Odvrću druge od Puta Allahova* (Muftić, 2017:911; Maududi). Licemjeri su davali lažne zakletve o svom vjerovanju u poslanstvo Muhammeda, a.s., kako bi se zaštitili od loših posljedica i kako bi, tako kamuflirani, što više podrivali muslimansku zajednicu putem sumnji, širenja potvora, lažnih glasina i dr. Neki od znakova licemjera su: laganje, kršenje obećanja, pronevjeravanje, nesposobnost da se podnese kritika, ljenost u ibadetima, škrtost. No, i vjernici mogu imati neku od ovih osobina, u manjoj ili višoj mjeri, i zato, ako ih kod sebe nađu, trebaju raditi na tome da ih eliminiraju. Drugačije kazano, ne treba se fokusirati na druge i u njima tražiti znakove licemjerstva, već na sebe i svoje srce. Samo Allah zna stanja srca drugih ljudi, mi ih ne znamo! Neki od učenjaka su kazali da se niko ne osjeća sigurnim od licemjerja osim licemjer (At-Tabarī, 2007:10/042; Al-Qurtubī 1996:18/119; Ibn Kaṭīr, 1996: 4/471).

3. *Zālike bi ennehum amenū summe keferū fe tubi'a 'alā kulūbihim fe hum lā jefkabhūn*

(ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ)

To zato što su oni vjerovali, pa uzne-vjerovali, i onda su im zapečaćena srca

njihova, pa ne shvataju – Ima ljudi koji samo vjeruju spolja, izvana, kad su pred drugima – pokazuju vjeru, ali nisu uvjereni u svojim srcima, odnosno oni nisu vjernici. Zbog njihova poricanja i nevjerništva Svevišnji je *zapečatio njihova srca* (*fe tubi'a 'alā kulūbihim*), pa oni ne razumiju ono što je korisno za njih. Kad srce ne vidi, kada se ono zapečati, tada ni razum ne sudi ispravno. Ovi ljudi nisu postali licemjeri zato što je Allah stavio pečat na njihova srca, pa vjera nije mogla ući u njihova srca, tj. ljudi ne postaju licemjeri pod prisilom. Allah je *zapečatio njihova srca* onda kada su oni sami odlučili ili odabrali da ustraju u poricanju, nevjerništvo i licemjerstvu i, samim time, poprime tu prirodu ili narav (Az-Zamahšarī, 2005: 1109; Aṣ-Šābūnī, 1981:3/385).

4. *Ve izā re'ejtehum tuḏḏibuke edžsāmuhum. Ve in jekūli tesma' li kaolihim ke'ennehum hušubun musennedeh. Jahsebūne kulle sajbati 'alejhim. Humul'-aduwwu fabzerhūm. Kātelehūmullāhu ennā ju'fekūn*

(وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ وَإِنْ يَقُولُوا تَسْمَعُ لِقَوْلِهِمْ كَأَنْهُمْ خُشْبٌ مِّنْ سِنْدٍ يَّحْسِبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرهُمْ فَاْتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ)

Kad ih pogledaš, zadivljuju te njihova tijela, a kad progovore, ti slušaš riječi njihove. Oni su kao šuplji balvani naslonjeni. Misle da je svaki povik protiv njih. Oni su pravi neprijatelji, pa ih se pričuvaj! Allah ih ubio, kuda se odmeću?! – Izgled licemjera (*edžsāmuhum* – *أجسامهم*; jednina *džism* / جسم *tijelo, oblik, masa*) bio je impresivan zbog luksuza u kojem su bili, a govorili su veoma elokventno. I sam Abdullah b. Ubejj bio je snažna i izgledna ličnost, kao i većina njegovih sljedbenika, jer su bili plemići Medine. Sjedili bi zavaljeni na jastuke, i razgovarali ugodno i uvjerljivo. Po njihovom vanjskom izgledu i načinu govora niko nije mogao zamisliti da su tako niski u svom karakteru (usp. Ibn al-Ġawzī, 2009:8/18; Al-Qurtubī, 1996:18/121; Al-Bayḏāwī, 2000:3/408).

³ El-Kurtubī (Al-Qurtubī, 1996:18/119) kaže da ovaj ajet "ukazuje na to da vjerovanje (*imān*) predstavlja srčanu uvjerenost (*tasdiq al-qalb*)".

Međutim, njihova srca bila su *prazna*, nedostajalo im je razumijevanje i korisno znanje. I zato se oni porede s komadima drveta “naslonjenim balvanima” (خُشْبٌ مُسْنَدَةٌ), koji nemaju život u sebi, tj. nemaju vjere ni dobra pri sebi. Zamahšeri (1109) kaže: “Porede se s balvanima koji su naslonjeni na zid jer su balvani u tom stanju beskorisni za razliku od onih balvana koji se nalaze u krovu kao grede ili onih koji su postavljeni u zidovima radi njihovog ojačanja.” Još se veli da bi se licemjeri u društvu Vjerovjesnika, a.s., naslanjali pa se porede sa šupljim balvanima naslonjenim na zidove (Ibn Džuzejj, 2014:6/146). Nadalje, mislili su da je svaki glas (*sajba* – صَبْحَة) usmjeren protiv njih i na njihovu štetu, jer su znali svoju pravu situaciju, svoju prijetvornost, kukavičluk i strah od obznanjivanja. Taj njihov strah bio je toliko pretjeran da bi se na svaki glasni poziv uspamili i zamišljali da su otkriveni, i da će ih, potom, vjernici kazniti. Rekli bismo da su se plašili sopstvenih sjenki. I ovo pokazuje stanje njihove grižnje savjesti (Al-Māwardī, 2012:6/15; Al-Qurtubī, 1996:18/122; Aš-Šābūnī, 1981:3/385).

Svevišnji kaže da su ovi licemjeri pravi neprijatelji (*el-aduww*), tj. vidljivi, jer je s takvom vrstom neprijatelja lakše nego s neprijateljem koji je skriven, lukav i tvrdi da je prijatelj. Zatim se kaže Poslaniku, a.s., da ih se čuva (*fahzerhum*), jer im se ne može vjerovati, posebno kada su u pitanju osjetljive informacije koje trebaju biti skrivene neprijateljima muslimana. Skloni su prevari, i u svakom trenutku je mogu učiniti. Na kraju ajeta je retoričko pitanje: *أَنَّى يُؤفَكُونَ?* Kuda se odmeću?! – tj. kako se mogu okretati od Upute koja im je jasna i čiji su dokazi doneseni ka nečemu što donosi samo propast i gubitak?! *Efeke* (أَفَكَ) – derivirano iz *ifk* (افك – odvratanje) s prijedlogom ‘an (عن) – odvratiti, odgovoriti od (Muftić, 2017:40). *Kātelehumullāh* (كَاتَلَهُمُ اللَّهُ) znači: Allah ih ubio/uništi, i vid je dove (kao idiom) koju su Arablani učili protiv nekoga. Ovim se jasno obznanjuje Božija presuda da su zaslužili Njegovu kaznu (Al-Bayḍāwī, 2000:3/408; Aš-Šābūnī, 1981: 3/385).

5. *Ve izā kile lebum te’ālev jestagfir lekum Resulullāhi levvev ru’usehum ve re’ejtehum jesuddūne ve hum mustekbirūn*

(وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ لَوَّا رُءُوسَهُمْ وَرَأَيْتَهُمْ يَصُدُّونَ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ)

A kad im se rekne: “Dođite, Allahov Poslanik će tražiti da vam se oprost”, oni tresu glavama svojim i vidi ih kako odbijaju oholi se. U uvodu smo naveli historijski kontekst objavljivanja ovog ajeta. *Istagfere* (اسْتَغْفِر – ovdje je *istagfir* = *iz gāfir* u značenju *setr zastor*, *gufrān* غُفْرَانٌ *prekrivanje grijeha oprostom*); otuda *istigfār* – traženje oprost (Fatić, 2014:152). Riječ *te’ālev* (تَعَالَوْا) – dođite podrazumijeva da dođu Poslaniku, a.s., i izvinu se za ono što su radili, tj. spletkarili. Međutim, oni su previše ponosni da dođu Poslaniku, a.s., prihvate Istinu i da joj se pokore. Glagol *levvā* (ovdje u formi *levvev* – لَوَّا) znači *jako saviti, iskriviti, iskrenuti*; *levvev ru’usehum* (لَوَّا رُءُوسَهُمْ) – tresli glavama s podsmijehom i arogancijom. Imenički oblik *mustekbirūn* (مُسْتَكْبِرُونَ) – oni koji se oholo ukazuje na njihovu stalnu aroganciju, i da će takvi i ostati, tj. oni, licemjeri se ne mijenjaju. Ovaj opis je jasan znak da takvi nisu vjernici (Ibn al-Ġawzī, 2009:8/19; Aš-Šāwkanī, 2007:1494; Muftić, 2017:1589). I zato se u nastavku kaže:

6. *Sevā’un ‘alejhim estagferte lebum em lem testagfir lebum len jagfirellāhu lebum. Innellāhe lā jehdil-kavmel-fasikin*

(سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفِرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ)

Isto im je, tražio ti oprost za njih ili ne tražio oprost za njih, Allah im nikada neće oprostiti. Zaista Allah ne upućuje narod grešni. Ovo, dakle, znači

da Allah neće oprostiti ovim licemjerima bez obzira na to da li Poslanik, a.s., tražio oprost za njih ili ne tražio, jer su nepokorni Svevišnjem Allahu, i odabrali su nevjerovanje umjesto vjerovanja. Ovo isto je ponovljeno u suri Et-Tevbe (80), koja je objavljena tri godine poslije sure El-Munāfikūn: *Molio ti oprost za njih ili ne molio, molio čak i sedamdaseta puta, pa – Allah im neće oprostiti zato što ne vjeruju u Allaha i Poslanika Njegovoga. A Allah ne upućuje narod grešnički.* U suri Et-Tevbe još se kaže: *I nemoj dženazu klanjati nijednom od njih kad umre nikada i nemoj stajati kraj njegovoga kabura! Oni nisu vjerovali u Allaha i Poslanika Njegovoga i umrli su kao teški grešnici* (84).⁴ Svevišnji ne upućuje na Pravi put one koji su ustrajni u neposlušnosti, tj. one koji ne žele i ne traže da budu upućeni. U sljedeća dva ajeta otkrivaju se neka zlodjela licemjera.

7. *Humullezine jekūlūne lā tunfikū ‘alā men ‘inde Resulillāhi battā jenfeddū. Ve lillāhi bazā’inus-semāvāti vel-erdi ve lākinnel-munāfikine lā jefkabūn*

(هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنْفِكُوا عَلَيَّ مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّى يَنْفَضُوا ۚ وَلِلَّهِ خَزَائِنُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَفْقَهُونَ)

Oni su ti koji govore: “Ne udjeljujte ništa onima koji su uz Allahova Poslanika sve dok se ne razidu!” A Allahu pripadaju riznice nebesa i Zemlje, ali licemjeri ne shvataju – *Infedda* (انْفَضَّ) – razici se, rasuti se, raspršiti se (Muftić, 2017:1298). Pod *bazā’inus-semāvāti* (خَزَائِنُ السَّمَاوَاتِ) *riznice nebesa*) klasični mufesiri podrazumijevali su *kišu* (metar), a pod *bazā’inul-erdi* (خَزَائِنُ الْأَرْضِ) – *bilje, rastinje* (Al-Māwardī, 2012:6/18; Ibn al-Ġawzī, 2009:8/19; Al-Qurtubī, 1996:18/124). Muhadžirima iz Mekke, na početku, u Medini bila je potrebna velika pomoć; napustili su svoje domove i imanja kako bi izbjegli torturu i progon Kurejšija. En-sarije su ih bratski podržali, a licemjeri

⁴ Ajet Et-Tevbe (84) objavljen je o ‘Abdullāhu b. Ubejju b. Selūlu, kada mu je Allahov Poslanik, a.s., klanjao dženazu. Također se prenosi da, kada je htio pristupiti klanjanju dženaze, došao

je Džibril i povukao ga za odjeću učeći mu: “Nemoj dženazu klanjati nijednom od njih kad umre nikada...” i tada se Allahov Poslanik, a.s., okrenuo i nije klanjao dženazu (Ibn Džuzejj, 2014:3/55)

su jedni druge ohrabrivali da prestanu trošiti novac na njih, muhadžire, računajući da će zbog neimaštine napustiti Poslanika, a.s. Svevišnji, potom, kaže da Njemu pripadaju riznice nebesa i Zemlje, tj. i ono što imaju ti licemjери Njemu pripada, jer im je On to dao, i On daje opskrbu kome hoće, nekom više, nekom manje. Kao da im je poručeno: Siromašnim muhadžirim a On može dati što hoće i uprkos vama licemjerima i vaše odluke da im ništa ne dajete, jer vi se ne pitate u pogledu podjele nafake na Zemlji, ali licemjери ne shvataju.

8. *Jekūlūne le in redža'nā
ilel-medineti le jubridžennel-e'azzu
minbel-ezell. Ve lillābil-izzetu ve li
Resūlibi ve lil-mu'minīne
ve lākinne-l-munāfikīne lā ja'lemūn*

(يَقُولُونَ لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ
الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ
وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ)

Oni govore: "Ako se vratimo u Medinu, sigurno će istjerati jači iz nje slabijeg!" A snaga je u Allaha i Poslanika Njegova i u vjernika, ali licemjери ne znaju. U uvodu smo istakli da se u ovom i prethodnom ajetu koristi množina oni, iako je ove riječi izgovorio vođa licemjера Abdullāh b. Ubejj jednoj grupi ljudi, zato što su se njegovi sljedbenici licemjери s njim slagali u tome. Pod jačim (الأعز) mislili su na sebe i svoj narod, a pod slabijim (الأذل) na Muhammeda, a.s., i njegove sljedbenike. Zapravo, istina je suprotna, ali oni to ne znaju (lā ja'lemūn) zbog svoje zablude, jer misle da je moć samo u imetku i broju sljedbenika (Al-Qurtubī, 1996:18/125; Aš-Šawkānī, 2007:1494; Aš-Šābūnī, 1981:3/387).

9. *Jā ejjubellezīne āmenū lā tulhikūm
emvālūkūm ve lā evlādūkūm 'an
zikrillāh. Ve men jef'al zālīke fe
ulā'ike humul-hāsirūn*

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ
وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَمَنْ يَفْعَلْ
ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ)

O, vi koji vjerujete, neka vas ne zabave imanja vaša i djeca vaša od spominjanja Allaha! A oni koji to učine,

bit će izgubljeni. Riječi *ellezīne āmenū* (الَّذِينَ آمَنُوا) oni koji vjeruju nekada oslovljavaju istinske vjernike, nekada licemjере, a nekada sve muslimane općenito. Kontekst ukazuje koga one oslovljavaju (Maududi). Glagol *tulhikūm* (تُلْهِكُمْ) deriviran je iz riječ *lehv* (لهو) – zabava, razonoda. Kaže se *lehv* (لهو) – zabava, razonoda. Kaže se *keza* (كذا أهله) u značenju "to i to ga je zaokupilo/odvratilo od onoga što mu je važnije" (Al-Isfahānī, 1997:510). Znači, *lehv* je sve ono što čovjeka toliko okupira u mjeri da on postane potpuno neosjetljiv za važnije stvari u životu. Kontrativnim čitanjem ovog ajeta sugerira se da imanja i djeca ljude trebaju podsticati na spominjanje Allaha, a ne ometati ih u tome. Ljubav prema novcu i djeci je, nažalost, ono čemu većina ljudi daje prednost na ovome svijetu u odnosu na Božiju ljubav i sjećanje na Njega. Upravo to nesjećanje ili ta nemarnost u pogledu sjećanja na Boga, dž.š., osnovni je uzrok svakoga zla. Sjećanje (zikr) na Njega ovdje znači pokoravne Njemu kroz namaz, post, zekat, hadž, džihad i sva djela pokornosti i dobročinstvenosti koja nas Njemu približavaju (Al-Māwardī, 2012:6/18-19; Ibn al-Ğawzī, 2009:8/19; Aš-Šawkānī, 2007:1495). Ovim se vjernici upozoravaju da ne budu poput licemjера koji škrtare kako bi druge odvratili od Božijega puta. Ovim se, također, sugerira ravnoteža između obožavanja Svevišnjeg i svakodnevnih aktivnosti vezanih za ovaj svijet.

10. *Ve enfikū min mā rezaknākūm
min kabli en je'tije ehadekumul-
mevту fe jekūle Rabbi lev lā ehharteni
ilā edželin karibin fe essaddeka ve
ekun mine s-sālibin*

(وَأَنْفِقُوا مِنْ مَا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ
يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَا
أَخَّرْتَنِي إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصْدَقَ وَأَكُنْ
مِنَ الصَّالِحِينَ)

I udjeljujte od onoga čime vas Mi opskrbljujemo prije nego nekom od vas dođe smrt, pa da onda rekne: "Gospodaru moj, da me zadržiš još samo kratko vrijeme pa da sadaku udjeljujem i da

budem od dobrih!" Rečeno je da se udjeljuje od onoga čime smo opskrbljeni (مِنْ مَا رَزَقْنَاكُمْ – *min mā rezaknākūm*), čime se sugerira da se udjeljuje dio onoga što se posjeduje, odnosno od onoga što je čovjeku dato, a ne sve, jer Svevišnji nikoga ne opterećuje preko njegovih mogućnosti, niti želi izazvati poteškoće. El-Kurtubī (1996:18/125–126) smatra da ovaj ajet ukazuje na obaveznost davanja zekata, te da ga uopće nije dozvoljeno odlagati, što se odnosi i na ostale ibadete čije je vrijeme precizno određeno.

Ibn Abbās je rekao: "Ko bude imao imetka kojim bi mogao otići na hadž ili bude obavezan zekatom pa to ne učini, na svojoj samrti će tražiti da bude još jedno vrijeme zadržan na dunjaluku." Na te riječi jedan čovjek reče: "O, Ibn Abbāsu, boj se Allaha! Samo će nevjernici tražiti da budu još neko vrijeme zadržani na dunjaluku!" Ibn Abbās reče: "O tome ću vam citirati Kur'an", pa je citirao ovaj ajet (Ibn al-Ğawzī, 2009:8/20; Al-Qurtubī, 1996:18/126; Aš-Šābūnī, 1981:3/389).

11. *Ve len ju'ehbirellāhu nefsen
izā džā'e edželuhā vallāhu habirun
bimā ta'melūn*

(وَلَنْ يُؤَخِّرَ اللَّهُ نَفْسًا إِذَا جَاءَ أَجَلُهَا وَاللَّهُ
خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ)

Allah neće nikome odgoditi smrti ni čas kada mu dođe vrijeme. Allah je dobro obaviješten o onome što vi radite. Ehbare (يُؤَخِّرُ – ovdje u formi *ju'ehbire*) znači odgoditi; edžel (أجل) je čas, čas smrti koji je određen; naziva se i *edželullah* (أجل الله) – Allahov čas (vidi: Nuh, 4), jer ga On određuje. Ovim se ljudima poručuje da se "saberu" prije nego što bude prekasno, jer kad stigne melek smrti, nema odgađanja nikome: vjerniku ili nevjerniku, pravedniku ili zulumčaru.

Zaključak

Tefsirske poente:

1. Istinski vjernici ne hvale se svojom vjerom drugima, dovoljno im je to da su iskreni i da znaju da Svevišnji Allah sve vidi, čuje i zna.

2. Ne treba se fokusirati na druge i u njima tražiti znakove licemjerstva, već na sebe i svoje srce. Samo Allah zna stanja srca drugih ljudi, mi ih ne znamo.

3. Neki od učenjaka su kazali da se niko ne osjeća sigurnim od licemjerja osim licemjer.

4. Ljudi ne postaju licemjeri pod prisilom. "Allah pečati njihova srca" onda kada oni sami odluče

ili odaberu da ustraju u poricanju, nevjerništvu i licemjerstvu.

5. Po vanjskom izgledu nekih ljudi i načinu njihova govora nikada ne biste zaključili da su tako *niski* po svom karakteru.

Literatura

- ‘Abd al-Bāqī, Muḥammad Fu’ād (1996). *Al-Muḡam al-mufahras li alfāz al-Qur’ān a l-karīm*, Kairo: Dār al-hadīṭ.
- Al-Baydawī, Nāṣir ad-Dīn (2000). *Anwār at-Tanzīl wa asrār at-ta’wīl*. Beirut: Dār ar-ruṣd.
- Grupa autora (s.a.). *Al-Muḡam al-waṣīṭ*. S.l.
- Fatić, Almir (2014). *Kur’anski semantički kontekst*. Sarajevo: El-Kalem & FIN.
- Ḥalīl, ‘Adil Muḥammad (2017). *Awwal marratan atadabbar al-Qur’ān*. Kuwait: IAS.
- Ibn ‘Aḡība, al-Ḥasanī (2005). *Al-Baḥr al-madīd*. Beirut: Dār al-kutub al-‘ilmiyya.
- Ibn ‘Aṭīyya, al-Andalusī (2001). *Al-Muḥarrar al-waḡīz fī tafsīr Kitāb al-‘azīz*. Dār al-kutub al-‘ilmiyya: Beirut.
- Ibn al-Ġawzī, Abū al-Faraġ (2009). *Zād al-masīr fī ‘ilm at-tafsīr*. Beirut: Dār al-fikr.
- Ibn Džuzejj (2014). *Olakšani komentar Kur’ana* 6. Preveo N. Čeman. Sarajevo: Libris.
- Ibn Hišam (2022). *Poslanikov životopis*. Preveo M. Prljača. Sarajevo: Kupola.
- Ibn Kaṭīr (1996). *Tafsīr al-Qur’ān al-‘azīm*. Kuwait: Ġam’iyya ihyā’ at-turāt al-islāmī.
- Al-Iṣfahānī, ar-Rāḡib (1997). *Muḡam mufradāt alfāz al-Qur’ān*. Beirut: Dār al-kutub al-‘ilmiyya.
- El-Ismail, Tahia (2013). *Životopis poslanika Muhammeda, s.a.v.s., na osnovu najranijih izvora*. Preveo: A. Ananda. Sarajevo: Libris.
- Al-Qurtubī, Abū ‘Abdullāh (1996). *Al-Ġāmi’ li aḥkām al-Qur’ān*. Kairo: Dār al-hadīṭ.
- Al-Māwardī, Abū al-Ḥasan (2012). *An-Nukat wa al-‘uyūn*. Beirut: Dār al-kutub al-‘ilmiyya.
- Maududi, Sayyid Abul Ala *Tafhīm al-Qur’an – The Meaning of the Qur’an*, <http://www.englishtafsir.com/Quran/66/index.html>.
- El-Mubarekfuri, Safijjirrahman (s.a.). *Zapečaćeni džennetski napitak*. Prevela S. Hadžimejlić-Skenderović, Travnik.
- Muftić, Teufik (2017). *Arapsko-bosanski rječnik*. 4. izd. Sarajevo: El-Kalem.
- Aṣ-Ṣābūnī, Muḥammad ‘Alī (1981). *Šafwa al-tafsīr*. Beirut: Dār al-Qur’ān al-karīm.
- As-Suyūṭī, Ġalāl ad-Dīn (s.a.). *Asrār tartīb al-Qur’ān*. Kairo: Dār al-faḍīla.
- Šawkānī, Muḥammad b. ‘Alī (2007). *Faṭḥ al-Qadīr*. Beirut: Dār al-ma’rifa.
- Aṭ-Ṭabarī, Ibn Ġarīr (2007). *Ġāmi’ al-bayān ‘an ta’wīl āyi al-Qur’ān*. Kairo: Dār as-salām.
- Az-Zamahṣarī, Abū al-Qāsim (2005). *Tafsīr al-Kaššāf*. Beirut: Dār al-ma’rifa.

الموجز

سورة المنافقون

ألمير فاتيتش

يقدم الكاتب تفسيراً لسورة المنافقين، السورة القرآنية الثالثة والستين، وعدد آياتها أحد عشر آية. وقد سُميت السورة بهذا الاسم نسبة إلى كلمة "المنافقين" المذكورة في بدايتها. ويوحى اسم السورة بموضوعها المحوري: وصف المنافقين والتحذير منهم ومن أفعالهم.

الكلمات المفتاحية: سورة المنافقون، السورة 63، التفسير، المنافقون، النفاق.

Abstract

EL-MUNĀFIKŪN: THE SURAH ABOUT THE HYPOCRITES

Almir Fatić

In this paper, the author provides an interpretation (*tafsir*) of Surah Al-Munāfiqūn (The Hypocrites), the 63rd chapter of the Qur’an, which consists of eleven verses (*ayah*). The Surah is named after the word *al-munāfiqūn*, which appears at the beginning of the chapter. The very name of the Surah suggests its central theme: a description of the hypocrites (*munāfiqūn*) and a warning about them and/or their actions.

Keywords: Al-Munāfiqūn, 63rd Surah, tafsir, *munāfiqūn*, hypocrites, hypocrisy